

ENCHIRIDION ARCHIVORUM ECCLESIASTICORUM

Città del Vaticano 1966.

Papinska komisija za crkvene arhive u Italiji izdala je zbirku dokumenata o crkvenim arhivima, koju su redigirali *Simeon Duca*, tajnik Papinskog Savjeta za crkvene arhive Italije i p. *Simeon a s. Familia*, O. C. D., profesor arhivistike na školi Vatikanskog arhiva. Uvodnu riječ napisao je kardinal Eugen Tisserant, bibliotekar i arhivar Crkve (str. V—VIII). Zatim slijedi Predgovor autora (str. IX—XII). Neposredno prije iznošenja dokumenata dolazi podnaslov: Documenta potiora Sanctae Sedis de Archivis Ecclesiasticis a Concilio Tridentino usque ad notros dies.

Dokumenti se iznose prema Papama: od Pija IV do Pavla VI, od god. 1563. do 1966, u svemu 55 dokumenata sa 471 odredbom (str. 1—286). Slijede još 2 dodatka sa 5 dokumenata (str. 287—347). Za svaki dokumenat navodi se izvor odakle je preuzet u zbirku, a donesen je svaki na svojem originalnom jeziku: latinskom, talijanskom i 1 na francuskom jeziku.

Kard. E. Tisserant u uvodu ističe kako je sadašnji Papa Pavao VI još kao nadbiskup Milana, 8. 9. 1958, na drugom kongresu »Assoziacione Archivista Ecclesiastica« održanom u Milanu, izrazio želju da se u jednom svesku izdaju odredbe o crkvenim arhivima koje donosi Codex iuris canonici i koje su izdali Pape i papinski organi. Ovaj zbornik odgovara toj želji, ali ne samo donošenjem sadašnjih propisa, nego donosi i starije odredbe sve tamo od Tridentinskog koncila u 16. stoljeću. Ovaj zbornik ujedno dokazuje kako je Crkva kroz stoljeća posvećivala veliku brigu svojim arhivima. Ujedno ističe kard. Tisserant da je ova knjiga poticaj za sve jači razvoj smisla za arhivstvo u Crkvi, da se blago prošlosti što bolje sačuva, a dokumenti današnjeg vremena predaju budućnosti.

Urednici u predgovoru ističu kako je Sveta Stolica vodila veliku brigu u prošlim vjekovima da se vlastiti arhivi pravilno sređuju i čuvaju, te je donosila zakone — opće i pojedinačne — za biskupske, župske i redovničke arhive. Naročito je u najnovije vrijeme poticala da se posvete višim arhivističkim studijama oni koji će voditi brigu o arhivima. To je sve doduše bilo poznato stručnjacima. Ova knjiga ide za tim da i šira javnost upozna taj rad. Želja za tim rodila je ovu knjigu.

Dvostruk je cilj ove knjige: ponajprije da se iznese živa riječ i svjedočanstvo same Crkve o njezinom radu i velikom nastojanju u pogledu ovih vrsti crkvenih arhiva, zatim da se postave jasni i čvrsti temelji i prvi početak za sastavljanje potpunije zbirke takvih dokumenata.

Knjiga ima naslov *Enchiridion* prema već uobičajenom nazivu zbirki crkvenih dokumenata s drugih područja crkvene nauke kojima se studenti već odavna služe. Autori se ograničuju, kako svjedoči podnaslov zbirke, na najvažnije crkvene dokumente od Tridentinskog koncila do danas.

Pod imenom »dokumenti« obuhvaćaju se ne samo zakonske odredbe koncila i sinoda, papinska apostolska pisma, instrukcije vrhovnih kongregacija

i sl. nego i druge naredbe i upute bilo Papa, bilo raznih ureda Svete Stolice pismeno izdane o arhivima.

U knjigu nisu uvršteni svi dokumenti, nego najvažniji, jer autori nisu željeli izdati potpunu zbirku svih dokumenata o crkvenim arhivima. Htjeli su donijeti samo one dokumente koji imaju veću historijsku važnost ili su važni za samu nauku o arhivima.

Zašto nisu donijeli dokumente starije od Tridentinuma? (str. XI). Kao što je na drugim područjima crkvenog života Tridentinski koncil značio preporod i obnovu, tako i na području arhivstva: označuje početak veoma plodnog doba u obnovi i radu arhiva, napose župskih i biskupskih.

Načela kojih su se urednici držali u pripremanju knjige:

- a) Dokumenti se donose u jeziku originala, ispravljane su jedino pogreške pisma i interpunkcije, koliko je bilo potrebno.
- b) Ako neki dokumenat radi samo o arhivima, donesen je čitav; inače se iz njega uzimlju samo oni dijelovi, koji se odnose na arhive.
- c) Zadržava se unutarnja razdioba i broježane oznake, te razdioba svakog pojedinog dokumenta.

Kroz čitavu zbirku ide marginalna numeracija, da bi se točnije i lakše navela mjesta dokumenata u samom Enchiridionu. Napomena auktora: Stariji dokumenti imaju vrijednost uglavnom historijsku, o razvitku i napretku rada u crkvenom arhivstvu. Juridičku obavezu i normu za rad danas imaju oni dokumenti koji su izdani poslije Kodeksa crkvenog prava, tj. iza god. 1917.

Sadržaj nekih najvažnijih dokumenata:

Tridentinski koncil na 24. sjednici 11. 11. 1563. uzakonjuje propise o matičnim knjigama. — Ova odredba, kako se sve više primjenjivala u život, utjecala je (u nas po prilici oko 100 god. kasnije) na brižno vođenje matičnih knjiga, zatim knjiga o arhiđakonskim vizitacijama, koje postaju prvorazredni izvori upoznavanja crkvenog i uopće kulturno-historijskog zbivanja (str. 3).

Milanski nadbiskup Karlo Boromejski na sinodi god. 1565. donosi važne odredbe za svoju biskupiju, a Papa Pavao V bulom »Inter omnes« od 6. 5. 1566. proteže ove zaključke na cijelu Crkvu. Među tim propisima nalaze se i propisi o arhivima (str. 2—5). Među odredbama Pape Siksta V ističu se (str. 14—25) dvije: Samostani treba da svoje inventare spisa samostana i crkava pošalju arhivima svojih centrala u Rimu (20. 5. 1588.); formiranje arhiva u svim gradovima i mjestima Papinske države, osim Rima i Bologne (1. 8. 1588).

Papa Pavao V izdaje propise o novom Vatikanskom arhivu (dokumenti br. 12—14, str. 34—37).

Urban VIII osniva 16. 11. 1625. Archivum generale, koji se naziva Urbanum, i postavlja svoga nećaka kard. Franju Barberinija prvim prefektom tog Arhiva. Zatim nakon mjesec dana osniva Archivum sacri Collegii cardinalium in palatio Vaticano (str. 38—58).

Klement X osniva važni Archivum Datariae Apostolicae 11. 1. 1671. (str. 58—63).

Za Pape Inocenta XIII kardinal camerarius (komornik) 25. 8. 1721. potvrđuje prijašnje propise, donosi nove detaljne instrukcije o radu arhiva, napose o notarima i arhivistima, te određuje takse za korištenje spisa iz arhiva (str. 70—100). Rimski koncil 1725. god. donosi razne odredbe o arhivima, spisima, inventarima, o osnivanju biskupskih arhiva, o kaznama za one koji bi spise i dokumente oštećivali, ukrali, spalili, krivotvorili i sl. (str. 100—104).

Benedikt XIII u apostolskoj konstituciji *Maxima vigilantia* od 14. 6. 1727. određuje da se u roku od 6 mjeseci imaju osnovati arhivi: biskupski, kaptolski, redovnički i drugi. Donosi potanje odredbe o radu u arhivima. Mnogi od ovih propisa sadržajno su još danas na snazi (str. 104—116).

Državni tajnik Benedikta XIV kard. Silvio Valenti izdao je 1. 6. 1748. opširne odredbe o arhivima Papinske države (br. 24, str. 116—150), o njihovom uređenju, o notarima, arhivistima, o unutrašnjem uređenju, o taksama i sl.

Dokumenat br. 25 (str. 150—161) je glasovita odredba pape Leona XIII od 18. 8. 1883, kojom otvara vatikanske arhive za slobodno naučno istraživanje historičarima i arhivistima. To je poslanica *Saepenumero considerantes*, upravljena kardinalima Antoninu de Luca i Ivanu Krst. Pitra, te Josipu Hergenrötheru, prefektu Vatikanskog arhiva.

30. 9. 1902. izdaje Državno tajništvo okružnicu s uputama za biskupe Italije o čuvanju i upotrebi crkvenih arhiva i knjižnica. Donosi se generalni pravilnik za arhive i knjižnice prema kojemu trebaju pojedine ustanove — ne dirajući u bitne i nužne principe o sigurnosti i upotrebi građe — izraditi prema svojim prilikama vlastite pravilnike (str. 163—186). Ovo je veoma važan dokumenat o uređenju arhiva, o inventaru, katalogu, kartoteci, o čuvanju kodeksa, o istraživačima i o mjerama za čuvanje građe, o strancima, a donosi pri kraju i pravilnik o korištenju rukopisa i pergamena.

Još je jedan od važnih i osnovnih dokumenata izdan od državnog tajnika 12. 12. 1907, za pape Pija X. Tom se odredbom osniva stalna dijecezanska komisija za čuvanje dokumenata i spomenika. Dužnosti komisije jesu: 1) sastaviti katalog svih dokumenata koji se čuvaju u crkvenim arhivima u biskupiji, kao i svih spomenika i umjetničkih objekata koje čuva dijecezanski kler; jedan i drugi katalog sastavit će komisija za svako crkveno tijelo (kaptol, župu itd.) i za svako javno mjesto određeno za bogoslužje; jedna kopija tih kataloga čuvat će se u mjesnom arhivu kaptola, župe itd, a druga u uredu dijecezanske komisije; 2) svaka promjena u stanju pojedinog katalogiziranog objekta mora se odmah točno zabilježiti, opisati i javiti komisiji; 3) stalna briga komisije bit će da bdije nad čuvanjem objekata i da poziva na odgovornost, pred ordinarija, odgovorne osobe za svaku nemarnost.

Donošenjem Kodeksa crkvenog prava (Codex Iuris Canonici) god. 1917. započinje doba sadašnjeg crkvenog zakonodavstva za područje arhivstva. Sam Kodeks ima 18 kanonskih odredaba koje su obavezne za cijelu Crkvu iz materije o crkvenim arhivima (biskupskim, župskim itd.).

Kodeks kanonskog prava izdan god. 1917. stupio je na snagu 19. svibnja 1918. Donosimo kratak pregled propisa o arhivima prema Kodeksu:

Kanon 304. određuje da propisi o arhivima vrijede i za misijska područja.

Kanon 372. određuje da u biskupskoj kancelariji mora biti svećenik kancelar, kojemu je osobita dužnost da kurijalne spise u arhivu čuva, sređuje i vodi indeks spisa. Prema potrebi može mu se dati pomoćnik.

Kanon 375. Biskup treba da na sigurnom i prikladnom mjestu podigne arhiv u kojem će se čuvati isprave i spisi koji se odnose na poslove biskupije. Za spise treba izraditi inventar ili katalog svih isprava s kratkim sadržajem za svaku pojedinu.

Kanon 376. Svake godine treba kroz prva dva mjeseca popuniti inventar. Brižno treba paziti da se svi spisi nalaze u arhivu.

Kanon 377. Nitko ne može ući u arhiv bez dozvole biskupa ili generalnog vikara i ravnatelja kancelarije. Ključ arhiva čuva ravnatelj kancelarije.

Kanon 378. Bez dopuštenja biskupa ili generalnog vikara nitko ne smije iznositi spise iz arhiva. Spis iznesen treba vratiti na mjesto u pravilu u roku od tri dana. Tko iznosi kakav spis mora ravnatelju pisarne dati revers.

Propisi *kan. 379—382*

odnose se na tzv. tajni biskupski arhiv koji nije otvoren za javnost, a sadrži spise uglavnom kaznenih parnica zbog povrede čudorednosti. Spisi toga arhiva čuvaju se pod 2 ključa od kojih je jedan kod biskupa, drugi kod ravnatelja pisarne.

Kanon 383. govori o drugim crkvenim arhivima: katedrale, zborne crkve, kaptolskima, župskima, crkvenih bratovština i ustanova. Jedan primjerak inventara tih arhiva treba čuvati u biskupskom arhivu, a drugi u vlastitom

arhivu. Propisi o spisima u biskupskom arhivu vrijede i za spise ostalih arhiva.

Kanon 384. donosi propise o korištenju spisa iz biskupskih i župskih arhiva.

Kanon 435. donosi odredbe o vlasti kapitularnog vikara (dok se ne popuni biskupska stolica nakon smrti biskupa), među ostalima i odredbe kako se smije služiti spisima iz tajnog biskupskog arhiva.

Kanon 470. govori o dužnostima župnika prema knjigama i spisima u župskom arhivu.

Kanon 1522, 2 — 3. Kad novi upravitelj crkvenih dobara prima upravu, treba načiniti iscrpan inventar svega što prima. Jedan primjerak inventara treba čuvati u arhivu uprave, a drugi u arhivu biskupije i u njih bilježiti daljnje promjene.

Kanon 1523, 5—6. Upravitelji crkvenih dobara moraju voditi knjige primitaka i izdataka, a spise i isprave koje se odnose na crkvena dobra moraju se u crkvenom arhivu uredno čuvati.

Kanon 1548. Radi li se o kakvim zakladama, treba o tom sastaviti isprave od kojih će se jedan primjerak čuvati u arhivu biskupije, a drugi u arhivu pravne osobe na koju se zaklada odnosi.

Kanon 2383. Župnik koji ne bi prema pravnim odredbama vodio i čuvao župske knjige, treba biti kažnjen od Ordinarija.

Još se na nekoliko mjesta spominju neki poslovi u vezi s arhivima, no ti su manje važni i uglavnom su već sadržani u gore iznesenim propisima.

Ove se odredbe dalje razrađuju novim instrukcijama i odredbama, ponajviše za područje Italije, a povezuju se s nekim starijim uredbama, koje na taj način dobivaju zakonsko značenje i za sadašnje doba. Tako Državno tajništvo 15. 4. 1923. daje biskupima Italije norme i instrukcije o čuvanju i upotrebi crkvenih arhiva i biblioteka pozivajući se na gore spomenute okružnice od 30. 9. 1902. i 12. 12. 1907. (str. 194—203). Ovom instrukcijom traže se informacije: 1) o crkvenim arhivima i knjižnicama (o stanju, čuvanju, smještaju, o mogućnosti naučnog istraživanja); 2) o dijecezanskoj komisiji za dokumente i spomenike kulture; 3) o dijecezanskim muzejima, i 4) o sinodalnim ili dijecezanskim odredbama o materiji ove instrukcije.

Treba spomenuti okružnicu kardinala b'bliotekara i arhivara od 1. 11. 1942. ordinarijima Italije, kojom traži da se pošalju bar sumarni opisi i inventari arhiva pod njihovom jurisdikcijom. Prilažu se formulari za izvještaje o stanju arhiva i knjižnica (str. 210—226). Nadalje je važna instrukcija istog kardinala iz studenoga 1950. god. o fotosnimanju dokumenata i dragocjenosti koje se nalaze u crkvenim arhivima, knjižnicama i muzejima, kome da se fotokopije stave na raspolaganje i na koji način (str. 235—243).

Pismom Državnog tajništva kardinalu Mercati od 5. 4. 1955. osniva se Papinska komisija za brigu oko crkvenih arhiva u Italiji (Pontificia Commissio Ecclesiasticis Italiae Tabulariis curandis) — (str. 246—247), za koju papa Ivan XXIII donosi »Statut« 29. 2. 1960. Prema statutu Papinska komisija ima 6 stalnih članova imenovanih od Pape na prijedlog predsjednika Komisije. Predsjednik je prefekt Tajnog vatikanskog arhiva. U Komisiju ulaze još i članovi savjetnici, koje opet imenuje Papa na prijedlog predsjednika, a postoje još i dopisni članovi koje imenuje sam predsjednik Komisije (str. 259—262).

Na kraju su još 2 važna dokumenta: Upute Papinske komisije ordinarijima i redovničkim poglavarima o upravljanju crkvenim arhivima od 5. 12. 1960, sa važnim podacima za izradu statuta i pravilnika, te pismo Kongregacije za sjemeništa i univerzitete od 27. 5. 1963, kojim se osniva i uređuje specijalni tečaj arhivistike u velikim sjemeništima Italije s programom predavanja iz arhivistike (str. 272—277). Konačno, slijede još 2 dodatka (str. 289—347).

U prvom (Appendix) nalaze se dva predavanja: jedno kardinala A. G. Roncallija (kasnijeg pape Ivana XXIII), a drugo milanskog nadbiskupa G. B.

Montinija (sadašnjeg pape Pavla VI). Predavanje kard. Roncallija održano je na 1. kongresu *Assoziazione Archivistica Ecclesiastica* u Rimu 6. 11. 1957. pod naslovom: *La Chiesa e gli Archivi* (Crkva i Arhivi). Daje kratak pregled brige oko čuvanja dokumenata od pape Inocenta III (1198-1216), kad počinje registracija papinskog arhiva, preko Tridentinskog koncila sve do naših dana. Ističe napose gest pape Leona XIII s otvaranjem Vatikanskog tajnog arhiva, podsjeća na Pija X i XI i na svoj susret s Pijem XI još dok je bio prefekt Ambrozijane u Milanu. G. B. Montini je održao uvodno predavanje na 2. kongresu istog društva u Milanu 8. 9. 1958. pod naslovom: *Gli Archivi diocesani e gli Archivi parrocchiali nell'ordinamento della Chiesa* (Dijecezanski i župski arhivi u uređenju Crkve). Prije svega iznosi sadašnje odredbe crkvenog zakonika o arhivima, zatim odredbe Karla Boromejskoga i njegovih sinoda 1565. i 1573, konstituciju Benedikta XIII »*Maxima vigilantia*« iz god. 1727. i napokon odredbe milanskih nadbiskupa kard. Schustera i još prije njega C. B. Romillia, te 45. milanske sinode god. 1951.

U drugom dodatku (Addenda) objavljena su 3 dokumenta: 1. Breve Pija IV od 15. 6. 1565. »*Cum inter gravissimas curas*« kojim povjerava uređenje generalnog Vatikanskog arhiva kardinalu M. Ant. Amulio.

2. Instrukcija uz apostolsku konstituciju »*Maxima vigilantia*« Benedikta XIII od 14. 6. 1727.

3. Program predavanja za tečaj (*cursus*) arhivistike na Papinskoj školi za paleografiju i diplomatiku pri Vatikanskom arhivu od 6. 11. 1923, a u vezi s okružnicom kardinala državnog tajnika P. Gasparrija od 15. 4. 1923. (*Ench. Arch. Eccl.* nr. 30, str. 194—203).

Iz ovoga iako sumarnog prikaza knjige može se vidjeti da su autori uspješno izvršili postavljeni zadatak. Iznijeli su bogatu prošlost crkvene arhivske službe i pokazali da ni sadašnjost ne zaostaje za prošlošću, te da ide u korak s razvojem i tekovinama modernoga arhivstva.

M. Hrg

MITTEILUNGEN DES STEIERMÄRKISCHEN LANDESARCHIVES

Graz, Folge 9-14, 1959—1964.

Štajerski zemaljski arhiv u Grazu izdaje svake godine počevši od g. 1951. svoj godišnjak pod gornjim naslovom. Sadržaj tog godišnjaka dijeli se na: Izvještaj o djelatnosti Štajerskog zemaljskog arhiva za prošlu godinu, i na pojedine stručne članke činovnika tog arhiva. Pojedini broj odn. svezak obasiže poprečno 70 do 100 strana, a jedinu iznimku čini do sada br. 12. koji obasiže 165 strana. Broj članaka varira između 2—4, a u skoro svakom broju nalaze se i likovni prilozi (ponajviše portreti osoba koje su zaslužne za Štajerski zemaljski arhiv) te crteži grbova.

Prije prijelaza na pregled stručnih članaka koji se nalaze u posljednjih šest svezaka ovog godišnjaka potrebno je da se istakne struktura izvještaja samog godišnjeg izvještaja o djelatnosti Štajerskog zemaljskog arhiva: 1. Osobna pitanja. 2. Nove akvizicije: a) darovanjem, b) kupnjom. 3. Radovi na sredivanju arhivalija i »repertorizaciji«. 4. Revizije (arhivske pohranjene građe). 5. Restauriranje (arhivalija). 6. Centralna zemaljska registratura. 7. Kancelarija. 8. Upotreba arhiva (arhivske građe) i kretanje stranaka (u arhivu). 9. Stručna mišljenja i istraživanja. 10. Izložbe. 11. Fotolaboratorij i Arhiv za mikrofilm. 12. Zaštita Arhiva. 13. Knjižnica. 14. Publikacije i znanstvena djelatnost arhiva. 15. Arhivska zgrada i unutarnje uređenje (arhiva) i 16. Nova zemaljska topografija Štajerske.